

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

bog'liqliklarni o'rganish uchun multimodal o'rganish texnikalaridan foydalanadi va turli uslublarda, yuqori sifatli tasvirlar yaratish imkonini beradi. Kompyuter ko'rishi sohasida katta miqdorda ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyoj ham alohida muammo hisoblanadi. Bu muammoni hal qilish uchun ko'p tadqiqotchilar oz ma'lumotlar asosida o'rganish (few-shot learning), o'z-o'zini o'rgatish (self-supervised learning) va transfer o'rganish (transfer learning) kabi texnikalar ustida ishlashmoqda. Bu texnikalar katta annotatsiyalangan ma'lumotlar to'plamlarini yaratishga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi va kichik ma'lumotlar to'plamlari asosida samarali modellar yaratish imkonini beradi.

Ekspert tizimlar va bilimlar bazasi

Ekspert tizimlar (Expert Systems) — muayyan sohada ekspert darajasidagi bilimlar va tajribani simulyatsiya qiluvchi, murakkab masalalarni yechish va qarorlar qabul qilishga yordam beruvchi kompyuter tizimlaridir. Ekspert tizimlar an'anaviy sun'iy intellekt yo'nalishlaridan biri hisoblanadi va asosan bilimlar bazasi va mantiqiy xulosalar chiqarish mexanizmiga asoslanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Russell, S., & Norvig, P. (2021). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pearson Education.
2. Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Alexa, Cortana, and more: An overview of the do it yourself artificial intelligence (DIY-AI) phenomenon. Business Horizons, 62(1), 57-68.
3. Nilsson, N. J. (2010). The Quest for Artificial Intelligence. Cambridge University Press.
4. Levesque, H. (2017). Common Sense, the Turing Test, and the Quest for Real AI. MIT Press.
5. Bostrom, N. (2014). Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press.
6. Hassabis, D., Kumaran, D., Summerfield, C., & Botvinick, M. (2017). Neuroscience-Inspired Artificial Intelligence. Neuron, 95(2), 245–258.
7. Mirsaidov, M. U. (2022). Sun'iy Intellekt Asoslari. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
8. Qodirov, S. I. (2021). Raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt. Fan va dastur, 3(2), 45–52.
9. To'xtaxodjayev, A. (2023). Raqamli dunyo va yangi avlod aqli. O'zbekiston Fanlar Akademiyasi axborotnomasi.
10. Google AI Blog (ai.googleblog.com)
11. IBM Research – Artificial Intelligence (www.research.ibm.com/artificial-intelligence/)
12. Oxford Internet Institute (oxfordinternetinstitute.org)

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA KECHIRIM SO‘RASHNING LINGVOPRAGMATIK JIHATLARI

Ashuraliyeva Omadxon Sherali qizi

Andijon davlat universiteti, Filologiya fakulteti

Filologiya va tillarni o‘qitish o‘zbek tili yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

Annotatsiya: Inson nutqiy faoliyati muloqotchilarning shaxsiy maqsad va niyatlari bilan murakkablashgan, his-tuyg'ulari singdirilgan turli hajm, tuzilish va qurilishdagi til birliklarining yirik majmuidir. Mazkur maqola o'zbek va ingliz tillarida kechirim so'rash nutqiy aktining lingvopragmatik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishga bag'ishlangan. Kechirim so'rash strategiyalari, ularning qo'llanilishidagi madaniy omillar, ijtimoiy kontekst va muloqot ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlarning ta'siri o'rganiladi. Maqolada kechirim so'rashning bevosita va bilvosita formulalari, ularning semantik va pragmatik ma'nolari, shuningdek, har ikki tildagi o'xshash va farqli jihatlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari madaniyatlararo muloqot samaradorligini oshirish va til o'qitish metodikasini takomillashtirish uchun ahamiyatlidir.

Kalit so'zlar: kechirim so'rash, nutqiy akt, lingvopragmatika, nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, madaniyatlararo muloqot, o'zbek tili, ingliz tili, xushmuomalalik, kechirim so'rash strategiyalari.

Kirish.

Pragmatika yunoncha pragma, pragmatos so'zlaridan olingan bo'lib, ish, harakat degan ma'nolarni bildiradi. U semiotika va tilshunoslikning nutqda til belgilarining amal qilishini o'rganuvchi sohasi; boshqacha aytganda, muayyan belgilar tizimini o'zlashtirib, undan foydalanuvchi sub'yektlarning ayni shu belgilar tizimiga munosabatini o'rganuvchi fan tarmog'idir. Pragmatika insonning ijtimoiy faoliyatini o'zida qamrab oluvchi nutq jarayoni, muayyan aloqa vaziyati orqali namoyon bo'ladi. Lingvistik pragmatika aniq shakl, tashqi ko'rinishga ega emas; uning doirasiga so'zlovchi sub'yekt, adresat, ularning aloqa-aralashuvdagi o'zaro munosabatlari, aloqa-aralashuv vaziyati bilan bog'liq ko'plab masalalar kiradi. Lingvopragmatika zamonaviy tilshunoslikning bir bo'limidir. Ushbu yondashuv nutqqa inson faoliyatining asosiy turlaridan biri sifatida yondashadi: fikr almashish va boshqalarga ta'sir qilish va uning ixchamligi, samaradorligi va unumdorligini, mantiqiyligini o'rganishga ustuvor ahamiyat beradi.

Til doimo inson hayoti uning ijtimoiy faoliyati bilan uzviy bog'langan holda rivojlanadi va taraqqiy etadi. Til va hayot o'rtasidagi voqelik hech qachon uzilib qolmaydi. Insoniyat muloqotga ehtiyoj seza boshlagan ondan til shakllangan. Muloqot insoniyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, unda turli nutqiy aktlar amalga oshiriladi. Kechirim so'rash nutqiy akti ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, yuzaga kelgan ziddiyatlarni bartaraf etish va mojarolarning oldini olishda muhim o'rin tutadi. Har bir tilda kechirim so'rashning o'ziga xos lingvistik va pragmatik xususiyatlari mavjud bo'lib, ular ma'lum bir madaniyatning etno-ijtimoiy normalari bilan chambarchas bog'liqdir. Globalizatsiya sharoitida madaniyatlararo muloqotning kengayishi turli tillarda, xususan, o'zbek va ingliz tillarida kechirim so'rashning lingvopragmatik jihatlari qiyosiy o'rganishni dolzarb vazifa qilib qo'yadi.

Metodologiya

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

Mazkur tadqiqotning maqsadi – o‘zbek va ingliz tillarida kechirim so‘rash nutqiy aktining lingvistik ifodalanishi va pragmatik qo‘llanilishini qiyosiy tahlil qilish, ularning o‘xshash va farqli tomonlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

1. Kechirim so‘rash nutqiy aktining nazariy asoslarini olimlar fikrlari bilan o‘rganish.
2. O‘zbek tilida kechirim so‘rashning lingvopragmatik xususiyatlarini tahlil qilish.
3. Ingliz tilida kechirim so‘rashning lingvopragmatik xususiyatlarini tahlil qilish.
4. O‘zbek va ingliz tillaridagi kechirim so‘rash formulalari va strategiyalarini qiyosiy aspektda tadqiq etish.
5. Madaniyatlararo muloqotda kechirim so‘rash aktining to‘g‘ri anglanishi va qo‘llanilishiga oid amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning obyekti sifatida o‘zbek va ingliz tillaridagi kechirim so‘rash nutqiy birliklari va ularning matndagi qo‘llanilishi tanlandi. Predmeti esa ushbu nutqiy birliklarning lingvopragmatik xususiyatlari, semantikasi, qo‘llanilish strategiyalari va madaniy omillar bilan bog‘liqligidir. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, semantik-pragmatik tahlil, kontekstual tahlil va diskurs tahlili kabi metodlar qo‘llanildi.

L.P.Chaxoyan minnatdorlik, kechirim va hamdardlik nutqiy aktlarini ekspressivlarga emas, ijtimoiy etiket tarkibiga kiritadi [1]. Koen va Olshteyn [2] ning fikriga ko‘ra, tegishli strategiyalarni tanlashni murakkablashtiradigan narsa shundaki, kechirim so‘rash va boshqa nutq harakatlari ko‘plab ijtimoiy, madaniy, vaziyat va shaxsiy omillarni o‘z ichiga oladi. Rut Benedikt (1949) fikriga ko‘ra, madaniyat (odamlarni) bir-biriga bog‘laydigan narsadir. Madaniyat - bu ma‘lum bir xalqning barcha qabul qilingan va namunali xatti-harakatlari, masalan, xatti-harakatlari, tabulari, folklorlari, kiyim-kechaklari, musiqalari va boshqalar [3].

Goffman (1971: 140) kechirim so‘rash ijtimoiy muvozanatni tiklash ekanligini ta‘kidlaydi, kechirim so‘rash harakati bilan "ishtirokchilar masalalar yopiqqligini va ijtimoiy muvozanat tiklanganini his qiladilar."

Kechirim so‘rashning eng muhim vazifalaridan biri bu ijtimoiy uyg‘unlikka erishish va Lakoff metaforik tarzda "ijtimoiy g‘ildiraklarni moylash" deb atagan narsadir. U buni "birinchi navbatda ijtimoiy harakat" nuqtai nazaridan ko‘rishni yaxshi ko‘radi. U xushmuomalalik haqida: "Uzr so‘rash - xushmuomalalik bilan harakat qilish ... murojaatchining yuz ehtiyojlariga e‘tibor berish". Olshteyn deyarli bir xil narsani aytadi: "Og‘zaki kechirim so‘rash qarorida (ma‘ruzachi) ma‘lum darajada o‘zini kamsitishga tayyor bo‘lishi kerak ...". (ya‘ni ko‘proq o‘zini-o‘zi kamsitadi) [4].

Uzr har doim ham bajaruvchi fe‘lni o‘z ichiga olmaydi. Nutq harakatining ma‘nosini yetkazish uchun turli xil fe‘llar yoki gaplardan foydalanish mumkin. Kechirim so‘ralganda, bilvosita kechirim so‘rash turli xil usullarda berilishi mumkin. Koen va Olshteyn bilvosita uzr so‘rashni quyidagi yo‘llar bilan tasniflagan: tushuntirish berish, mas‘uliyatni tan olish, tuzatish taklifi, sabr-toqat va‘dasi. Harakat uchun tushuntirish berish bilvosita kechirim so‘rash

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

strategiyasi bo'lishi mumkin. Formulaga kelsak, harakatning aybdori huquqbuzarlik uchun tushuntirishdan foydalanadi. Masalan, darsga kech qolganligi uchun uzr so'rash uchun o'quvchi yo'lda mashinasining shinasini portlab ketganini aytib, tushuntirish berishi mumkin. Ushbu uzr so'rash strategiyasi vaziyat omillariga ko'ra qabul qilinishi mumkin yoki bo'lmasligi mumkin; madaniyat, harakatning jiddiyligi, yoshi, jinsi, muayyan vaziyat va boshqa turli omillar. Xolms ta'kidlashicha, ushbu harakat uchun tushuntirish berish Yangi Zelandiya ingliz tilida qo'llaniladigan ikkinchi ustunlikdagi kechirim so'rash strategiyasi va eng ko'p qo'llaniladigan bilvosita kechirim so'rash strategiyasidir. Kechirim so'rashning yana bir bilvosita yo'li bu "mas'uliyatni tan olish" bo'lib, nutq so'zlovchi tomonidan ayb yoki javobgarlikni qabul qilishni o'z ichiga oladi. Ma'ruzachi mas'uliyatning ma'nosini yetkazish yoki hatto mas'uliyatni rad etish uchun turli xil kichik guruhlardan foydalanishi mumkin. Ushbu kichik guruhlarni quyidagicha sanab o'tish mumkin: aybni qabul qilish, masalan. "Bu mening aybim", o'z-o'zidan kamchilikni ifodalash, masalan. Boshqa odamning kechirim so'rashga loyqligini tan olgan holda, "men chalkashib ketdim", masalan. To'g'ri aytdingiz!" va niyati yo'qligini bildirgan holda, "Men buni nazarda tutmadim". Boshqa holatlarda ma'ruzachilar uning harakati natijasida yetkazilgan zararni tuzatishni taklif qilishlari mumkin [5]. Sabr-toqat va'dasi bilvosita strategiyaning yana bir turi bo'lib, kelajakdagi harakatni yoki xatoni boshqa takrorlanmasligini va'da qiladi. Bu muayyan turdagi bilvosita kechirim so'rash strategiyasi vaziyatga bog'liq bo'lib, kechirim so'rash strategiyasi sifatida ko'pchilik qismini o'z ichiga olmaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, kechirim so'rash nutqining lingvopragmatik xususiyatlarini o'rganadigan ko'plab olimlar uni psixologik holatni ifodalovchi bayonotlarga murojaat qilishadi. Jon Searl o'zining nutqiy harakatlarini tasniflashda "bayonotning taklif mazmuniga nisbatan psixologik holatni ifodalash uchun" ifodali kuchga ega bo'lgan ekspressivlar guruhini, shu jumladan undagi kechirim, achinish ifodalarini ajratadi [6]. L.A.Piotrovskaya A.Vierzbikadan keyin [7] bu ekspressivlar nafaqat psixologik holatlarni ifodalashi, balki tasvirlashi ham mumkinligini ta'kidlaydi [8]. Shuni ta'kidlash kerakki, uzr so'rashning pragmatik ma'nosiga ega bo'lgan bayonotlar muayyan vaziyatlarda so'zlashuvchi tomonidan boshdan kechirilgan his-tuyg'ularni ifodalaydi yoki ularni his-tuyg'ularni tavsiflash orqali baholaydi, lekin kechirim so'rashning yana bir qancha funktsiyalari mavjud, xususan, Britaniya kommunikativ madaniyatida kechirim so'rash ham munosabatlarni tartibga solishning rasmiy usuli hisoblanadi.

Kechirim so'rashning ijro xarakteriga shubha yo'q. Bu aloqa ishtirokchilarining shaxslararo munosabatlariga ta'sir qiladi, ularning korrelyativ holatini va kelajakdagi holatini o'zgartiradi. R.Lakoffning fikricha, kechirim so'rashda so'zlovchi (adresant): 1) yomon ish qilganini tan oladi; 2) qabul qiluvchiga ta'sir ko'rsatganligini tan oladi; 3) oddiy vaziyatni tiklash uchun qabul qiluvchi tomonidan kechirilishi zarurligini bildiradi [9]. Umuman olganda, bu xatti-harakat stereotipli bo'lib, kechirim so'rashning kommunikativ holatining ushbu senariysi bilan ifodalanishi mumkin: "noto'g'ri xatti-harakat-uzr-zararni qabul qilish/zararni minimallashtirishga kelishish" mikrodialogni yoki muayyan ustuvorlikka ega bo'lgan dialogning bir qismini tashkil

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

etuvchi, ya'ni buzilishi mumkin bo'lgan, ya'ni bu ongli ravishda og'ish. Stereotiplash, shubhasiz, xushmuomalalik qoidalarini qasddan yoki qasddan buzgan taqdirda, nutq harakati orqali o'zining noto'g'ri xatti-harakatlarini amalga oshirishni ko'rsatadigan ijtimoiy konventsional bilan shakllanadi. Kechirim so'rashga vaziyat-senariy yondashuvi bo'lsa, ingliz tilida so'zlashuvchi madaniyatda uni aktuallashtirish sabablarining taxminiyligi va o'zgaruvchanligi masalasiga alohida e'tibor qaratish lozim.

1) I admit I ate the cake (Responsibility) - Men tortni iste'mol qilganimni tan olaman (mas'uliyat)

2) It was wrong of me to eat the cake / I shouldn't have eaten the cake (wrongdoing/regretting) - Tortni iste'mol qilganim noto'g'ri edi / men tortni iste'mol qilmasligim kerak edi (noto'g'ri ish qilish/afsuslanish)

3) Can you find it in your heart to forgive me for eating your cake. (Wish/request for forgiveness) - Tortingizni yeganim uchun meni kechirishni yuragingizda topa olasizmi (kechirim tilagi/so'rovi)

4) I'll never eat others' food again as long as I live (abjuration of bad behaviour) - Men tirik ekanman, endi hech qachon birovlarining ovqatini yemayman (yomon xatti-harakatlardan voz kechish)

5) I'm sorry that I ate the cake (apology) - Men tortni yeganimdan afsusdaman (uzr)

6) I'm sorry Mr Smith isn't available today (an expression of non responsible sympathy) - Kechirasiz, janob Smit bugun mavjud emas (mas'uliyatsiz hamdardlik ifodasi)

7) Well I'm sorry! But you don't know what you are talking about (denial that an apology is in order) - Kechirasiz! Lekin siz nima haqida gapirayotganingizni bilmayapsiz (uzr so'rashni rad etish)

Nutqiy aktlar nazariyasiga ko'ra (J. Ostin, J. Serl), har bir aytilgan so'z yoki ibora ma'lum bir harakatni ifodalaydi. Kechirim so'rash – bu reparativ (tiklovchi) nutqiy akt bo'lib, u orqali so'zlovchi o'zining xatosi, nojo'ya harakati yoki aytgan so'zi uchun tinglovchidan uzr so'raydi va buzilgan ijtimoiy muvozanatni tiklashga harakat qiladi [10][11]. P. Braun va S. Levinsonning "xushmuomalalik nazariyasi"ga ko'ra, kechirim so'rash tinglovchining "ijobiy yuz"iga (o'zini hurmat qilish istagi) yoki "salbiy yuz"iga (erkin bo'lish istagi) tahdid soluvchi harakatdan keyin yuzaga keladigan vaziyatni yumshatishga xizmat qiladi [12].

E. Olshteyn va L. Koen kabi olimlar kechirim so'rashning turli strategiyalarini taklif etishgan [13], masalan:

- Kechirim so'rashning aniq ifodasi (IFID – Illocutionary Force Indicating Device): “Kechirasiz”, “Uzr”, “I’m sorry”, “I apologize”.

- Mas'uliyatni tan olish: “Mening aybim”, “Men xato qildim”, “It’s my fault”.
- Tushuntirish yoki hisobot berish: “Men kechikdim, chunki...”, “I was late because...”.
- Zararni qoplashni taklif qilish: “Kel, men buni tuzataman”, “Let me fix that for you”.
- Takrorlamaslikka va'da berish: “Boshqa qaytarilmaydi”, “It won’t happen again”.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

Bu strategiyalarning tanlanishi va qo'llanilishi vaziyatning og'irligi, muloqot ishtirokchilarining ijtimoiy mavqei, yoshi, jinsi va ular orasidagi munosabatlarga bog'liq.

Natijalar va muhokama

Ona tilida so'zlashuvchilar kechirim so'rash kuchini oshirish uchun iboraga "shunchalik" va "haqiqatan ham" kabi so'zlarni qo'shib, ta'kidlaydilar.

I'm so sorry. - men afsusdaman.

I'm really sorry. - men rostdan ham afsusdaman.

Bir xil grammatik ko'rsatkichlari	
I am sorry	I apologize
I am sorry + that clause	I apologize + that clause
I am sorry + if clause	I apologize + if clause
I am sorry + for + something	I apologize + for + something
I am sorry + but	I apologize + but
I am sorry + about	I apologize + about
I am sorry + and	I apologize + and
Various grammatical indicators	
I am sorry	I apologize
I am sorry + to say that	I apologize + for the fact tha
I am sorry + to infinitive	I apologize + though
I am sorry + other (when)	I apologize + noun clause
	I apologize + to + someone
	I apologize + on behalf of
	I apologize + in advance
	Did/Should + I apologiz

Jadval 1. Ingliz tilida kechirim so'rashning grammatik ko'rsatkichlari [14].

“Sorry” (kechirasiz) semantik ma'nosiga ko'ra o'z aybiga iqrar bo'lish yoki aybdorligini inkor qilish mazmunida qo'llaniladi:

Oh, I'm sorry - I didn't see you there. - Kechirasiz, men sizni u yerda ko'rmadim.

Tom, I'm so sorry about last night - it was all my fault. - Tom, kechagi kechadan juda afsusdaman - hammasi mening aybim edi.

I've said I'm sorry. - Kechirasiz dedim.

I'm sorry that I wasn't able to phone you yesterday. - Kecha sizga qo'ng'iroq qila olmaganimdan afsusdaman.

I'm sorry I'm late. I'm genuinely sorry for what I said, I really am. - Kechirasiz, kechikdim. Men aytganlarim uchun chin dildan afsusdaman, haqiqatan ham.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

I'm sorry, I was only trying to be helpful. - Kechirasiz, men faqat yordam berishga harakat qildim.

I'm so sorry to keep you waiting. - Sizni kutayotganimdan juda afsusdaman.

O'zbek tilida kechirim so'rashning lingvopragmatik xususiyatlari

O'zbek tilida kechirim so'rash madaniyatida hurmat, andisha, kattalarga ehtirom kabi qadriyatlar muhim o'rin tutadi. Bu esa kechirim so'rash formulalarining tanlanishiga va ularning qo'llanilishiga ta'sir ko'rsatadi.

Bevosita kechirim so'rash formulalari:

- Kechirasiz/Kechiring: Eng keng tarqalgan neytral formula.
- UZR: Ko'pincha rasmiyroq va jiddiyoq vaziyatlarda qo'llaniladi. Ming bor uzr.
- Afv etasiz/Afv eting: Yanada rasmiy va kitobiy uslubga xos.
- Ayting, iltimos, kechiring: Kechirim so'rashni kuchaytirish uchun ishlatiladi.
- Aybdorman: Mas'uliyatni to'liq tan olishni ifodalaydi.
- Xafa bo'lmang: Tinglovchining hissiyotlariga e'tibor qaratadi.
- Aybga buyurmang/Aybga buyurmaysiz: Ko'proq norasmiy, do'stona muloqotda uchraydi.

Bilvosita kechirim so'rash va yumshatish strategiyalari:

- O'zini oqlash, sabab ko'rsatish: “Kechirasiz, avtobusim kechikib keldi.”
- Empatiya bildirish: “Tushunaman, sizga noqulay bo'ldi.”
- Hazil-mutoyiba: Ba'zi norasmiy vaziyatlarda keskinlikni yumshatish uchun qo'llanilishi mumkin, ammo ehtiyotkorlik talab etiladi.

- Xushomad yoki maqtov: Kamdan-kam hollarda, vaziyatni yumshatish uchun qo'shimcha vosita sifatida.

O'zbek tilida kechirim so'rashda "sizlash" va "senlash" olmoshlarining qo'llanilishi, shuningdek, murojaat shakllari (masalan, “ustoz”, “opa”, “akam”) muloqotning rasmiylik darajasini va ijtimoiy ierarxiyani aks ettiradi. Kechirim so'rovchining yoshi va mavqei pastroq bo'lsa, u ko'proq hurmat ifodalovchi va yumshoqroq formulalarni tanlaydi.

Ingliz tilida kechirim so'rashning lingvopragmatik xususiyatlari

Ingliz tilida kechirim so'rash ko'proq individual mas'uliyatni tan olishga va muammoni hal qilishga qaratilgan bo'lishi mumkin. Uslubiy jihatdan o'zbek tiliga qaraganda to'g'riroq va ochiqroq ifodalanishi kuzatiladi.

Bevosita kechirim so'rash formulalari:

- Sorry: Eng keng tarqalgan va universal formula. Vaziyatga qarab “I'm sorry”, “I'm so sorry”, “I'm terribly sorry” kabi kuchaytirgichlar bilan ishlatiladi.
- Excuse me: Odatda kichik noqulayliklar uchun (masalan, yo'l so'rash, bironing diqqatini tortish) yoki oldindan ogohlantirish sifatida ishlatiladi.
- Pardon me / I beg your pardon: “Excuse me”ga qaraganda rasmiyroq yoki eshitmay qolganda qayta so'rash uchun ishlatiladi.
- I apologize / My apologies: Rasmiy vaziyatlarda va yozma nutqda ko'proq qo'llaniladi.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

- It's my fault / That was my mistake: Mas'uliyatni to'g'ridan-to'g'ri tan olish.

Bilvosita kechirim so'rash va yumshatish strategiyalari:

- Tushuntirish berish: "Sorry I'm late, the traffic was terrible."
- Zararni qoplash taklifi: "I'm sorry I broke your cup. I'll buy you a new one."
- Takrorlamaslikka va'da berish: "I promise it won't happen again."
- Hamdardlik bildirish: "I'm sorry to hear that." (Bu holatda kechirim so'rash emas, balki afsuslanishni ifodalaydi, ammo sorry so'zi ishlatiladi).

Ingliz tilida kechirim so'rash formulalari ko'pincha vaziyatning jiddiyligiga qarab intensivlik darajasi bilan farqlanadi. "A little sorry" va "deeply sorry" orasida katta farq bor. Shuningdek, kechirim so'rashdan keyin vaziyatni "tuzatish"ga urinish keng tarqalgan.

O'zbek va ingliz tillaridagi kechirim so'rash formulalarining qiyosiy tahlili

O'xshashliklar:

- Har ikki tilda ham kechirim so'rashning bevosita formulalari (IFID) mavjud.
 - Mas'uliyatni tan olish, tushuntirish berish, zararni qoplash kabi universal strategiyalar qo'llaniladi.
- Kechirim so'rashning intensivligi (kuchliligi) vaziyatning og'irligiga bog'liq.
- Muloqot ishtirokchilarining ijtimoiy maqomi va munosabatlari kechirim so'rash uslubiga ta'sir qiladi.

Farqlar:

- Madaniy urg'u: O'zbek madaniyatida jamoaviylik, hurmat va andisha kuchliroq bo'lgani uchun kechirim so'rashda ko'proq tinglovchining hissiyotlariga e'tibor qaratilishi, bilvosita ifodalar va yumshatish vositalari ko'proq qo'llanilishi mumkin. Ingliz madaniyatida esa individualizm va to'g'riso'zlikka moyillik kuchliroq bo'lib, kechirim so'rashda mas'uliyatni aniq tan olish va muammoni hal etishga urinish ko'proq kuzatiladi.
- Rasmiylik darajasi: O'zbek tilida rasmiylik darajasini ifodalovchi maxsus hurmat shakllari (-lar qo'shimchasi, sizlash, maxsus murojaat so'zlari) kechirim so'rashda keng qo'llaniladi. Ingliz tilida bu kabi grammatik vositalar kamroq, rasmiylik ko'proq leksik tanlov (masalan, sorry o'rniga apologize) va intonatsiya orqali ifodalanadi.
- To'g'ridan-to'g'ri vs. Bilvosita ifodalar: Ingliz tilida kechirim so'rash ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri bo'lsa, o'zbek tilida ba'zan bilvosita ifodalar orqali ham kechirim so'ralishi mumkin (masalan, aybni tan olish o'rniga vaziyatni tushuntirishga ko'proq urg'u berish).
- Kechirim so'rash chastotasi: Ba'zi tadqiqotlarga ko'ra, ingliz tilida so'zlashuvchilar kichik noqulayliklar uchun ham tez-tez "sorry" so'zini ishlatishadi, bu esa ba'zan o'zbek madaniyati vakillari uchun ortiqcha yoki samimiysiz bo'lib tuyulishi mumkin.

Xulosa

Xulosa sifatida aytish mumkinki, o'zbek va ingliz tillarida kechirim so'rash nutqiy akti o'ziga xos lingvistik va pragmatik xususiyatlarga ega. Ushbu xususiyatlar har bir tilning grammatik

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

qurilishi, leksik boyligi bilan bir qatorda, o'sha til egalari bo'lgan xalqning madaniyati, urf-odatlarini, ijtimoiy normalari va qadriyatlari bilan ham chambarchas bog'liqdir.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, har ikki tilda ham kechirim so'rashning universal strategiyalari mavjud bo'lsa-da, ularning qo'llanilish chastotasi, afzal ko'riladigan formulalar va madaniy kontekstda anglanishi bo'yicha sezilarli farqlar mavjud. O'zbek tilida kechirim so'rashda ijtimoiy ierarxiya va hurmatga alohida e'tibor qaratilsa, ingliz tilida individual mas'uliyat va muammoni hal etishga intilish ko'proq namoyon bo'ladi.

Ushbu farqlarni bilish va tushunish madaniyatlararo muloqotda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tushunmovchiliklarning oldini olish, o'zaro anglashuvni yaxshilash va samarali kommunikatsiyani ta'minlash uchun muhimdir. Shuningdek, tadqiqot xulosalari chet tillarini, xususan, ingliz tilini o'qitishda va o'zbek tilini xorijliklarga o'rgatishda lingvopragmatik kompetensiyani shakllantirishga yordam beradi. Kelgusida kechirim so'rash aktining gender, yosh va kasbiy xususiyatlarini yanada chuqurroq o'rganish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Чахоян Л.П. О признаках высказывания // Значение и смысл речевых образований. Калинин: Изд-во КГУ, 1979. – С. 121-126.
2. Olshtain, Elite (1989). Apologies Across Languages. (Eds. S. Blum-Kulka, J. House, & G. Kasper), Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies. Norwood: Ablex Publishing, 155-173.
3. Benedict, Ruth (1949), Patterns of Culture. Bostord: Houghton Mifflin Company Publishing
4. Olshtain, Elite (1989). Apologies Across Languages. (Eds. S. Blum-Kulka, J. House, & G. Kasper), Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies. Norwood: Ablex Publishing, 155-173.
5. Хакимов, Муҳаммад. Ўзбек прагмалингвистикаси асослари. Тошкент: Академнашр, 2013. -176 б.
6. Searle, J. A Classification of Illocutionary Acts [Klassifikatsiia illokutivnykh aktov]. [Novoe v zarubezhnoi lingvistike. Iss. XVII: Teoriya rechevykh aktov. Translated by V.Z. Demyankov]. Moscow, Progress, 1986. P. 170-194.
7. Wierzbicka, A. English Speech Act Verbs: A Semantic Dictionary. Sydney, Orlando, Academic Press, 1987, 397 p.
8. Piotrovskaya, L.A. "Language to description emotions" and "language to express emotions": a new solution to an old problem [«Yazyk opisaniia emotsii» i «yazyk vyrazheniia emotsii»: novoe reshenie staroi problemy in Yazyk i emotsii: nominativnye i kommunikativnye aspekty]. Volgograd Scientific Publishing House, 2009. P. 74-85.

9. Lakoff, R. The Pragmatics of Public Apology [Pragmatika publichnogo izviniia]. Zhanry rechi: Shornik nauchnykh statei. Vol. 5. Translated by V.V. Dementiev and E.B. Kovelyeva) Saratov, Nauka, 2007. P. 183-192.
10. Austin, J. L. (1962). How to Do Things with Words. Oxford: Clarendon Press.
11. Searle, J. R. (1969). Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Olshtain, E., & Cohen, A. D. (1983). Apology: A speech-act set. In N. Wolfson & E. Judd (Eds.), Sociolinguistics and language acquisition (pp. 18-35). Rowley, MA: Newbury House.
14. Khazratkulova Ozoda Abduganievna. THE MOST IMPORTANT TASK OF APOLOGIZING IN UZBEK IS PRAGMATIC AVV MEANINGFUL UNITS. МЕЖДУРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ АКАДЕМИЧЕСКИХ НАУК. 10-bet

BORROWINGS AND GLOBALIZATION OF ENGLISH SLANG

Mamatkulova Marjona Muzaffar kizi

Master's student at Karshi International University, Karshi, Uzbekistan

Abstract: English slang has increasingly become a global linguistic phenomenon, spreading across different cultures and languages. This article explores the influence of globalization on English slang and how borrowings from English impact various languages. It also examines the role of media, the internet, and social networks in the proliferation of English slang worldwide. Furthermore, the paper discusses the sociolinguistic implications of slang adoption, including language hybridization and cultural identity shifts.

Key words: English slang, Globalization, Language borrowing, Media and communication, Sociolinguistics, Hybrid languages, Language identity, Digital communication, Cultural influence, Multilingualism.

Introduction: Language is a dynamic entity that continuously evolves, influenced by social, cultural, and technological changes. English, as a dominant global language, has contributed significantly to the lexicon of many languages, especially through slang. The spread of English slang is largely driven by globalization, media, and digital communication. This paper discusses how English slang is borrowed by different languages and its implications for linguistic diversity. Additionally, it explores how individuals perceive and use slang in various contexts, including informal and professional settings.

The Influence of Globalization on English Slang